

УДК 811.161.2'366'367:821.161.2'05-21.09

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-3\(21\)-208-220](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-3(21)-208-220)

Мельник Ірина Анатоліївна доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та лінгводидактики, Волинський національний університет імені Лесі Українки, вул. Винниченка, 30А, м. Луцьк, 43025, тел.: (050) 542-11-53, <https://orcid.org/0000-0001-5946-0261>

Масицька Тетяна Євгенівна доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та лінгводидактики, Волинський національний університет імені Лесі Українки, вул. Винниченка, 30А, м. Луцьк, 43025, тел.: (066) 77-09-222, <https://orcid.org/0000-0002-2375-1179>

Іовхімчук Наталія Володимирівна кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, вул. Винниченка, 30А, м. Луцьк, 43025, тел.: (050) 108-68-55, <https://orcid.org/0000-0002-4617-3535>

ТРАНСПОЗИЦІЙНИЙ ВИЯВ ВІДПРИКМЕТНИКОВОЇ СИНТАКСИЧНОЇ ДІЄСЛІВНОСТІ В ДРАМІ-ФЕЄРІЇ «ЛІСОВА ПІСНЯ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Анотація. У студії порушено проблему вивчення транспозиції в українському мовознавстві. Закцентовано увагу на транспозиційному характері відприкметникової синтаксичної дієслівності в драмі-феєрії «Лісова пісня». З опертям на широкий масив конкретного фактичного матеріалу систематизовано і схарактеризовано аналітичні засоби відприкметникової дієслівної транспозиції. Доведено, що дієслівна морфема-зв'язка *бути* як єдиний спеціалізований засіб відприкметникової синтаксичної дієслівності нівелює прикметникові граматичні категорії та закріплює дієслівні часові і способові граматичні показники. Із-поміж неспеціалізованих засобів відприкметникової синтаксичної дієслівності виявлено невласне-зв'язку *стати* – сигналізатора набуття суб'єктом певної якісної ознаки або переходу від одного якісного стану до іншого. Проаналізовано специфіку формально-синтаксичної дієслівної закріпленості прикметників відповідно вияву їх валентних спроможностей. Виявлено, що синтаксична дієслівність притаманна відприкметниковим дієслівним утворенням, наділеним три-дво- і одновалентним потенціалом. Доведено, що максимальний ступінь

дієслівної синтаксичної закріпленості властивий відприкметниковим дієслівним синтаксичним одиницям із тривалентним потенціалом; середній ступінь дієслівної синтаксичної закріпленості – двовалентним відприкметникові дієслівним синтаксичним утворенням; а мінімальний ступінь дієслівної синтаксичної закріпленості – одновалентним відприкметниковим дієслівним синтаксичним одиницям, які істотно переважають над іншими відприкметниковими дієслівними похідними синтаксичними утвореннями. Диференційовано відприкметникові дієслівні синтаксичні транспозити за семантичним наповненням. З'ясовано, що найбільше семантичне розмаїття властиве одновалентним відприкметниковим дієслівним синтаксичним одиницям.

Ключові слова: українська мова, морфологія, синтаксис, частини мови, дієслово, прикметник, транспозиція, транспозит, валентність, лексика, лексема, семантична група.

Melnyk Iryna Anatolyivna Doctor of Philological Science, Professor, Professor of the Department of Ukrainian Language and Linguodidactics, Lesia Ukrainka Volyn National University, 30a, Vynnychenko St., Lutsk, 43025, tel.: (050) 542-11-53, <https://orcid.org/0000-0001-5946-0261>

Masytska Tetiana Evgenivna Doctor of Philological Science, Professor, Professor of the Department of Ukrainian Language and Linguodidactics, Lesia Ukrainka Volyn National University, 30a, Vynnychenko St., Lutsk, 43025, tel.: (066)77-09-222, <https://orcid.org/0000-0002-2375-1179>

Iovkhimchuk Nataliia Volodymyrivna Candidate of Philological Science, Docent, Docent of the Department of Theory and Methodology of Primary Education, Lesia Ukrainka Volyn National University, 30a, Vynnychenko St., Lutsk, 43025, tel.: (050) 108-68-55, <https://orcid.org/0000-0002-4617-3535>

TRANSPOSITIONAL IDENTIFICATION OF ADJECTIVAL SYNTACTIC VERBILITY IN THE DRAMATIC FAIRY TALE "THE FOREST SONG" BY LESYA UKRAINKA

Abstract. The study addresses the issue of studying transposition in Ukrainian linguistics, focusing on the transpositional nature of adjectival syntactic verbality in the dramatic fairy tale "The Forest Song." Drawing on a wide array of specific factual material, analytical means of adjectival verbal transposition are systematized and characterized. It is demonstrated that the verbal morpheme-link "to be" as the sole specialized means of adjectival

syntactic verballity negates adjectival grammatical categories and correspondingly reinforces verbal temporal and modal grammatical indicators. Among the non-specialized means of adjectival syntactic verballity, the verb "to become" is identified as a signal of the subject acquiring a certain qualitative attribute or transitioning from one qualitative state to another. The specificity of the formal-syntactic verbal attachment of adjectives is analyzed in accordance with the manifestation of their valency capabilities. It is revealed that syntactic verballity is characteristic of adjectival verbal formations endowed with trivalent, bivalent, and monovalent potential. It is proven that the maximum degree of syntactic verbal attachment is typical of adjectival verbal syntactic units with trivalent potential; the average degree of syntactic verbal attachment belongs to bivalent adjectival verbal syntactic formations; and the minimum degree of syntactic verbal attachment is attributed to monovalent adjectival verbal syntactic units, which significantly outnumber other adjectival verbal derivative syntactic formations. Adjectival verbal syntactic transposes are differentiated based on semantic content. It is elucidated that monovalent adjectival verbal syntactic units exhibit the greatest semantic diversity.

Keywords: Ukrainian language, morphology, syntax, parts of speech, verb, adjective, transposition, transpositive, valency, lexicon, lexeme, semantic group.

Постановка проблеми. До сьогодні перспективними залишаються дослідження, у яких проблематика міжчастиномовних переходів опрацьована на широкому масиві конкретного фактичного матеріалу. Актуальність нашого дослідження зумовлює зацікавленість науковців феноменом транспозиційних виявів дієслівності, а також відсутність праць про специфіку транспозиційного характеру відприкметникової синтаксичної дієслівності в драмі-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У структурі мови граматичної спеціалізації набувають слова – носії відповідного лексичного значення. Кожна окрема одиниця, належна до певного лексико-граматичного класу, наділена властивими їй формально- і семантико-синтаксичними функціями. За певного контексту те чи те слово, набуваючи не характерних для нього ознак, змінює свій частиномовний статус. Перехідні явища органічно вплетені в життя мови, пронизують систему мовних категорій і т. ін. Без них система застигла б, стала нерухомою й змертвою. Явища переходу не становлять суперечності в системі мови, адже мають глибоку основу в природі самої системи: це носії нового, без яких неможливий рух і розвій мови [1, с. 13–14].

Свого часу К. Городенська на означення міжчастиномовних переходів використовувала термін «синтаксична деривація» і виокремлювала субстантивний, дієслівний, ад'єктивний, адвербіальний її різновиди, в рамках яких зреалізовані синтаксичний і морфологічний ступені [2].

Частиномовний статус лексико-граматичних класів слів з опертям на теорію транспозиції схарактеризував І. Вихованець. Учений на тлі чотирикомпонентної системи частин мови і залежно від частини мови, яку або функції якої може заступати те чи те слово, виокремлював чотири типи транспозицій: субстантивацію (перехід в іменники), вербалізацію (перехід у дієслова), ад'єктивацію (перехід у прикметники), адвербіалізацію (перехід у прислівники). Наявність займенникових слів як відповідних підкласів у системі іменника, прикметника і прислівника слугувала для вирізнення ще й прономіналізації та її різновидів: субстантивної прономіналізації, ад'єктивної прономіналізації та адвербіальної прономіналізації [3, с. 57–58]. Два ступені частиномовної транспозиції – неповну, або синтаксичну, і повну, або морфологічну, І. Вихованець доповнює третім, семантичним, ступенем як завершальним у градації транспозицій.

За предмет мовознавчих досліджень транспозиційний потенціал частинових класів неодноразово обирали Н. Костусяк, Т. Масицька, І. Мельник, А. Габай та багато інших науковців. Зокрема, з опертям на валентний потенціал окремих лексико-граматичних класів слів характеризують міжчастиномовну транспозицію Т. Масицька та Н. Костусяк. Досліджуючи валентний потенціал дієслова, Т. Масицька вказує на те, що «...оскільки головним носієм валентності в реченнєвій структурі виступає дієслово, то інші носії валентності ... набувають валентних властивостей у зв'язку з дієсловом (прикметники – в результаті переміщення в предикативну позицію, іменники – як похідні від дієслів і предикативних прикметників)» [4, с. 9–10]. Н. Костусяк пропонує розмежовувати дві граматичні зони, притаманні будь-якій категорії, центральну та периферійну, що ґрунтуються відповідно на первинній (власне-частиномовній, непохідній) та вторинній (невласне-частиномовній, похідній) спеціалізації категорійної одиниці. Вторинну вербоцентричну спеціалізацію валентності дослідниця витлумачує відповідно до міжчастиномовної транспозиції, з опертям на концепцію функційної еквівалентності мовних компонентів [5, с. 363–364]. І. Пасічник, здійснюючи докладний аналіз категорії валентності предикативних прикметників, переконливо доводить, що синтаксичний ступінь транспозиції прикметника у сферу дієслова зумовлює здатність одиниць на позначення ознаки предмета заступати вторинну, присудкову,

позицію [6]. А. Габай подає цілісний опис синтаксичної прислівникової транспозиції в сучасній українській мові. У канві синтаксичної та морфологічної мовної структури, дослідниця визначає транспозиційний синтаксичний адвербіальний потенціал відмінкових і прийменниково-відмінкових форм, акцентує увагу на прислівниковій спрямованості транспозиції вихідних іменникових слів тощо [7].

І. Мельник запропонувала двоступеневу типологію чотирьох різновидів дієслівних транспозицій із подальшою їхньою ієрархізацією [8; 9]. На тлі синтаксичного та морфологічного ступенів частиномовних переходів дослідниця вивчала спеціалізовані та неспеціалізовані аналітичні та синтаксичні засоби дієслівної транспозиції, виявляла ступені продуктивності дієслівних словотворчих афіксів як маркерів морфологізації предикативних форм, установлювала продуктивність та ступінь поширення різновидів дієслівних транспозицій тощо [10; 11; 12].

Мета статті – здійснити комплексне дослідження транспозиційного характеру відприкметникової синтаксичної дієслівності в драмі-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки. Щоб досягти мети, необхідно розв'язати такі **завдання**:

1) окреслити проблему вивчення транспозиції в теоретичному українському мовознавстві; 2) систематизувати аналітичні засоби відприкметникової дієслівної транспозиції з огляду на їхнє вживання в аналізованому творі; 3) проаналізувати специфіку формально-синтаксичної дієслівної усталеності прикметників; 4) диференціювати відприкметникові дієслівні синтаксичні транспозити за семантичним різноманіттям; 5) теоретичні положення підтвердити фактичним матеріалом, дібраним методом наскрізного виписування з драми-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки [13].

Вихідною умовою синтаксичної транспозиції є здатність лексико-граматичних класів слів уживатися в невластивих їм синтаксичних позиціях. Перехід прикметників та інших іменних частин мови у формально-синтаксичну позицію дієслова уможливають дієслівні зв'язки – носії дієслівних часово-способових категорій, які диференційовано на спеціалізовані і неспеціалізовані засоби вираження аналітичної синтаксичної дієслівної транспозиції [8].

Єдиним спеціалізованим засобом відприкметникової синтаксичної дієслівності, що зневиразнює прикметникові граматичні категорії та закріплює дієслівні часові і способові граматичні показники, слугує дієслівна морфема зв'язка *бути*, яка, не змінюючи прикметникової семантичної специфіки, впливає лише на їхню формально-синтаксичну позицію у структурі речення. Характерно, що аналізована морфема-

зв'язка в теперішньому часі має переважно імпліцитний, а в минулому та майбутньому – експліцитний вияви. пор.: [Мавка:] ... *я таки зовсім, зовсім самотна...* (с. 262); [Лісовик:] ...*дядько Лев і вся його рідня повік безпешні будуть в сьому лісі* (с. 250); [Мавка:] *Ще ж я не знала Днини такої, щоб була щасна так, як ти, ніченько, так, як ти, ясна!* (с. 281) та ін. Зазначену морфему зв'язку кваліфіковано як універсальну, таку, що «цілком утратила лексичне значення вихідного дієслова і є звичайно виразником дієслівних граматичних категорій часу та способу, а також інших категорій дієслова» [8, с. 56].

Неспеціалізованими засобами відприкметникової синтаксичної дієслівності слугують морфемі-напівзв'язки *ставати / стати, лишатися / лишитися, залишатися / залишитися, зоставатися / зостатися, виявлятися / виявитися* і под., що «водночас є аналітичними синтаксичними виразниками граматичних дієслівних значень часу, способу, особи, виду, роду тощо й модифікаторами семантики предикативно зафіксованих прикметників, морфологічно експлікованих грамемами орудного (найчастіше) і називного (зрідка) відмінків» [8, с. 58]. Із-поміж зазначених зв'язкових компонентів у драмі-феєрії переважно подибуємо невласне-зв'язки *ставати / стати*, зокрема корелят *стати* – сигналізатора набуття суб'єктом певної якісної ознаки або переходу від одного якісного стану до іншого, наприклад: [Лукаш:] *Тепер я мудрий став...* (с. 324); [Мавка:] *Чогось уже і ти став непривітний...* (с. 288) та ін.

Порівняно з іменниками, прикметники в ролі аналітичних синтаксичних дієслів значно інертніші щодо закономірностей розподілу морфологічних форм. В аналізованих реченневих структурах вони переважно трапляються в називному відмінку: [Мавка:] *Я жива!* (с. 306); [Лукаш:] *Тобі недобра з їх свекруха буде!* (с. 288); [Мати:] *Він добрий, любонько, до молока.* (с. 293) та ін. Хоча в граматичній структурі української мови такі відприкметникові дієслівні аналітичні синтаксичні утворення, крім називного, можуть уживатися також у формі орудного відмінка, пор.: [Лев:] *Як на мене, то не тісна була б з тобою хата* (с. 298) і *Як на мене, то не тісною була б з тобою хата.*

Характерно, що синтаксичної дієслівності зазнають якісні прикметники: [Русалка:] *На цілу довгу мить тобі я буду вірна, хвилину буду я ласкава і покїрна, а зраду потоплю!* (с. 246); [Мавка:] *Не руш, коханий, воно ж сире, ти ж бачиш* (с. 287); [Лев:] *Що хїба яка царівна та була б мені рівна...* (с. 270); [Мавка:] *Ні, він не винен!* (с. 280) та ін.

Відносні, якісно-відносні прикметники, на відміну від якісних, у ролі синтаксичних дієслів зафіксовані зрідка: їм властива складніша семантика, зумовлена значенням слів, від яких вони утворені, наприклад: [Водяник:] *А, не хочеш? Віддай сюди вінець перловий!* (с. 242); [Лісовик:] *...в тебе дух не вільний лісовий, а хатній рабський!* (с. 310); [Мавка:] *Хіба я плачу? ... А справді... Ні-бо! то роса вечірня* (с. 260) та ін.

На займенникові та порядкові прикметники у формально-синтаксичній функції дієслів натрапляємо інколи: [Мавка:] *Здається, все така...* (с. 257); [Мавка:] *Така, здається, й я була торік...* (с. 262); [Лукаш:] *Що ж, — ти зовсім така, як дівчина... ба ні, хутчій як панна...* (с. 256) та ін.

«Типовими виразниками аналітичної синтаксичної дієслівності в граматичній структурі української мови є частина прикметників, які позначають власне-ознаку істоти або предмета, що звичайно має обмеження у своєму вияві» [8, с. 76]. Їхнє переміщення із власне-прикметникового у власне-дієслівне функціонування закріплено присудковою спеціалізацією і доповнено деякими семантико-синтаксичними ознаками, що засвідчують їхню невластиву прикметникову природу. Йдеться про семантико-синтаксичну валентність цих похідних синтаксичних одиниць, максимальний ступінь дієслівної синтаксичної усталеності яких обмежено тривалентним потенціалом. Це, зокрема, лексеми зі значенням «який має борг»: *винний, винуватий* та ін. – актуалізатори суб'єктного, об'єктного та адресатного валентного потенціалу [8, с. 76–81]. На такі відприкметникові дієслівні синтаксичні утворення в аналізованому творі натрапляємо зрідка., напр.: [Лукаш (зневажливо всміхаючись):] *І та вже відьма? — Ба, то вже судилось відьомською свекрухою вам бути. Та хто ж вам **винен**? Ви ж її хотіли* (с. 320).

В аналізованій драмі-феєрії типовими виразниками аналітичної синтаксичної дієслівності є лексеми *аналогічний, відомий, відданий, вірний, згодний, зобов'язаний, однаковий, подібний, популярний, рівний, схожий* та ін. зі значенням популярності або непопулярності особи, підпорядкування, відданості особи, залежності предмета, відповідності або невідповідності істоти, предмета іншим істотам, предметам, загального визнання предмета з-поміж інших і под., що актуалізують свій валентний потенціал через один суб'єктний (облігаторний) і два об'єктні (один облігаторний і один факультативний) залежні компоненти, наприклад: [Русалка:] *На цілу довгу мить тобі я буду вірна...;* [Лісовик:] *До кого ти **подібна**? До служебки, зарібниці, що*

працею гіркою окрайчик щастя хтіла заробити і не змогла... (с. 302). Як бачимо, факультативний об'єктний компонент із семантикою обмеження має нульовий вияв, пор.: [Лев:] ... *яка царівна та була б мені рівна...* (с. 270) і ... *яка царівна та була б мені (у всьому) рівна.*

За певних контекстних умов аналітичної синтаксичної дієслівності також можуть набувати прикметники, наділені позитивною чи негативною оцінною семантикою: *важливий, винний, універсальний, гарний, милий, приємний, хорошиий, цікавий, цінний та ін.* Валентні спроможності цих одиниць обмежено одним облігаторним суб'єктивним та двома факультативними об'єктивними компонентами уточнювальної та обмежувальної семантики, формальне уживання останніх необов'язкове: [Мавка:] *Чи гарна ж я тобі?* (с. 256); [Перелесник:] *Щастя — то зрада, будь тому рада, — тим воно й гарне, що вічно летить!* (с. 305); [Мавка:] *Він, певне, гарний!* (с. 255); [Лукаш:] *Дарма! ти й без квіток хороша* (с. 275); [Мавка:] *Он бачиш, там питає дика рожка: «Чи я хороша?»* (с. 257); [Мавка:] *Ні, він не винен! ... І я не винна* (с. 275); [Русалка:] *Але ж він вродливий!* (с. 250); [Лукаш (побачивши її):] *Яка страшна! Чого ти з мене хочеш?* (с. 307).

У граматичній структурі української мови лексеми *багатий, бідний, байдужий, вартий, готовий, гідний, ладний, шкідливий, необхідний, радий, охочий, потрібний, повний, схильний, чутливий та ін.* кваліфіковано як «предикатні одиниці із середнім ступенем предикативної синтаксичної усталеності» [8, с. 76]. Вони переважно позначають активно-діяльні особливості людей, їхні емоційно-психічні, морально-етичних риси, шанобливе ставлення до людини, характеристику людини крізь призму її популярності або непопулярності, предмет у зв'язках з іншими предметами, ступінь необхідності предмета, його відповідність чи невідповідність іншим предметам, достатній або недостатній вияв чого-небудь у предметі та ін. Дієслівну синтаксичну зумовленість цих одиниць доповнює їхня семантико-синтаксична валентність, що не виходить за рамки суб'єктної та об'єктної залежних обов'язкових позицій, наприклад: [Лісовик:] *Доню, давно готові шати для царівни...* (с. 303); [Мавка:] *Хіба крові не варта краса?* (с. 292); [Мати:] *Потрібні ті квітки!* (с. 284); [Мати:] *Він добрий, любонько, до молока* (с. 293); [Лукаш:] *Тобі недобра з їх свекруха буде!* (с. 288); *Містина ... повна ніжної, задумливої поліської краси* (с. 243); [Мати:] *І що се за манаття на тобі? Воно ж і не вигідне при роботі* (с. 285) та ін.

Лексеми *блідий, глибокий, глухий, дужий, світлий, своєрідний, міцний, здогадливий, малий, тихий, трагічний* і под., окреслюючи

фізичні та інтелектуальні спроможності людей, їхній зовнішній вигляд, специфіку предмета, а також його характеристику відповідно до його розміру, форми, обсягу тощо, у певному контексті мають двовалентний суб'єктний (облігаторний) та об'єктний (факультативний) потенціал [8, с. 78–79]. На лексеми такого зразка інколи натрапляємо в аналізованій драмі-феєрії, наприклад: [Лев:] *Як на мене, то не тісна була б з тобою хата...* (с. 298); [Мавка:] *Чогось уже і ти став непривітний...* (с. 287) та ін. Експліцитний чи імпліцитний вияв об'єкта зумовлює семантична достатність/недостатність відприкметникового синтаксичного дієслова.

Мінімальний ступінь відприкметникової дієслівної синтаксичної усталеності властивий лексемам на позначення постійних внутрішніх ознак істот або предметів довкілля, що переважно не виходять за їхні межі. Такого ступеня синтаксичної дієслівності набувають звичайно прикметники, що ілюструють морально-етичні якості людей, їхній характер, вдачу, духовний світ тощо: *бадьорий, гордий, грішний, добрий, злий, ніжний, обачний, обережний, привітний, скромний, сердитий, слухняний, строгий, суворий, уважний, хитрий, чемний, щирий* і под. Відприкметникові синтаксичні дієслівні утворення зазначеної семантики у драмі-феєрії «Лісова пісня» істотно переважають над іншими семантичними групами, наприклад: [Русалка:] *... хвилину буду я ласкава і покїрна...* (с. 246); [Лукаш:] *Яка ти бистра! Ось ліпше не займай, бо побору!* (с. 295); [Мавка:] *Який-бо ти, дідусю, став суворий!* (с. 255); [Лев:] *Якби нам хата тепла та люде добрі...* (с. 269); [Мати:] *Там є одна вдовиця – моторенька...* (с. 291); [Мавка:] *Лукашу, нехай ся жінка більше не приходить, — я не люблю її: вона лукава, як видра* (с. 296); [Мавка:] *Ся жінка хижа, наче рись* (с. 296); [Мати:] *А що ж – гадаєш, ні? Таки й була б! Дурний Лукаш, що проміняв на тебе; бо то було таке покїрне, добре, хоч прикладай до рани...* (с. 719).

Аналізований матеріал засвідчує, що синтаксичної дієслівності також зазнають прикметники на позначення: 1) емоційно-психічних станів людей, їхніх вольових характеристик, особливостей темпераменту: *божевільний, веселий, радісний, сумний, сором'язливий, спокійний, похмурий, чудний, щасливий* тощо, наприклад: [Лукаш:] *Ну та й чудні ви отут у лісі!* (с. 258); [Килина:] *Ти божевільна!* (с. 316); [Мавка:] *... вона занадто вже смутна...* (с. 262); [Мавка:] *Глянь, моя сестронько, таж я щаслива!* (с. 282); [Мати:] *Веселі будьте, та до нас прибудьте!* (с. 300); [Водяник:] *Чудна ти, дочко!* (с. 250) та ін.; 2) фізичних, фізіологічних або розумових

спроможності людей: *живий, німий, голодний, дужий, здоровий, молодий, сильний, мертвий, п'яний, розумний, мудрий* і под., наприклад: [Лукаш:] *Я дужий...* (с. 272); [Злидні:] *Коли б там швидче нам двері відчинили, — ми голодні!* (с. 313); [Килина:] *Живі будьте, нас не забувайте!* (с. 300); [Лев:] *Будь здорова, дівко* (с. 281); [Лукаш:] *Їм невістки треба, бо треба помочи — вони старі* (с. 288); [Килина:] *Ну, будьте вже здоровенькі, тітусю!* (с. 300); 3) схильності до певних дій чи станів: *задирливий, гамірний, говіркий, втомлений, мовчазний, переляканий, крикливий, нестриманий, змарнілий, заклопотаний* тощо, наприклад: [Мавка:] *... вона ... похила та журлива...* (с. 262); [Мавка:] *Дика рожа задирлива, так само й глід, і терен* (с. 262); *А ясень, клен і явір — гордовиті* (с. 262) та ін.; 4) наявності або відсутності кольору та його відтінків: *синій, білий, чорний, сірий, сивий, голубий, жовтий, рожевий* тощо, наприклад: [Лукаш:] *... руки білі, і сама тоненька, і якось так убрана не по-наськи...* (с. 256); [Лукаш:] *А чом же в тебе очі не зелені? (Придивляється.) Та ні... тепер зелені... а були як небо, сині... О! тепер вже сиві, як тая хмара... ні, здається, чорні, чи, може, карі... ти таки дивна!* (с. 256) та ін.; 5) зовнішніх ознак людей: *високий, крихітний, тонкий, товстий, тендітний, стрункий, худий*, напр.: *Лев ... поважний і дуже добрий з виду...* (с.251); *Лукаш ... гарний, чорнобривий, стрункий...* (с.251); [Мавка:] *...вона ...така бліда, похила та журлива...* (с. 262); 6) фізичних, функційних, а також структурних властивостей предметів: *бурхливий, заспокійливий, вологий, міцний, густий, мокрий, прозорий, холодний, теплий, тихий* тощо, напр.: [Мавка:] *У тебе голос чистий, як струмок, а очі — непрозорі* (с. 273); [Лев:] *Якби нам хата тепла...* (с. 269); [Мавка:] *... вона шорстка* (с. 262); *...темрява не густа, а прозора...* (с. 270); [Мавка:] *... вона така суха, і все рипить, все згадує про зиму...* (с. 262); [Мавка:] *Не руш, коханий, воно ж сире, ти ж бачиш* (с. 287); 7) стосунку до простору, форми, розміру, відстані, ваги, а також темпоральних характеристик тощо: *вічний, близький, важкий, вузький, далекий, довгий, дрібний, короткий, легкий, широкий, короткий, тяжкий* тощо, напр.: [Русалка:] *Кохання — як вода, — плавке та бистре...* (с. 301); [Потерчата:] *Печера в нас маленька, що збудувала ненька* (с. 244); [Лев:] *От, тепера вірю, бо знаю, се в вас присяга велика* (с. 280); [Мавка:] *Нічка коротка — довга розлука. Що ж мені сужено — щастя чи мука?* (с. 282); [Лукаш:] *Пісні! То ще наука невелика!* (с. 288); 8) загальної позитивної чи негативної оцінки: *добрий, чарівний, ніжний, справжній* тощо, наприклад: [Лев:] *Хліб*

добрий, дівонько, а не людина (с. 298); [Мавка:] *Бо він був ніжний, той весняний легіт...* (с. 301); [Мавка:] *Так, так... він справжній був весняний вітер, та иншого вона б не покохала* (с. 301); 9) деяких інших ознак: *вільний, єдиний, убогий, самотній, поверховий, порожній, теплий і под.*, наприклад: [Русалка:] *Я вільна, як вода!* (с. 249); [Мавка:] *Вільна я, вільна...* (с. 316); [Потерчата:] *Убога наша хатка, бо в нас немає татка...* (с. 244); [Лісовик:] *Тоді ж і я на бороду залявся, що дядько Лев і вся його рідня повік безпешні будуть в сьому лісі* (с. 253); [Мавка:] *Ні, я таки зовсім, зовсім самотна...* (с. 262); *Містина вся дика, таємнича, але не понура...* (с. 243) та ін.

Отже, синтаксична дієслівність притаманна відприкметниковим дієслівним утворенням, наділеним тривалентним, двовалентним і одновалентним потенціалом. У драмі-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» зафіксовані тривалентні відприкметникові дієслівні утворення з характерним максимальним ступенем присудкової синтаксичної усталеності, двовалентні відприкметникові дієслівні транспозити із середнім ступенем синтаксичної дієслівності, а також одновалентні відприкметникові дієслівні одиниці з мінімальним ступенем синтаксичної дієслівності. Найбільше семантичне розмаїття звичайно властиве одновалентним відприкметниковим дієслівним утворенням, які істотно переважають над іншими відприкметниковими дієслівними похідними одиницями.

Перспективу вбачаємо у вивченні транспозиційних виявів інших різновидів синтаксичної дієслівності в драмі-феєрії «Лісова пісня».

Література:

1. Ващенко В. Явища переходу в системі частин мови. *Українська мова в школі*. 1953. № 6. С. 14–22.
2. Городенська К. Явища синтаксичної деривації // І. Вихованець, К. Городенська, В. Русанівський. Семантико-синтаксична структура речення. Київ : Наук. думка, 1983. С. 152–212.
3. Вихованець І. Різновиди транспозиції. *Актуальні проблеми граматики*. 1997. Вип. 2. С. 57–60.
4. Масицька Т. Граматична структура дієслівної валентності : монографія. Луцьк : Ред.-вид. відд. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1998. 208 с.
5. Костусяк Н. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 452 с.
6. Пасічник І. Категорія валентності предикативних прикметників : монографія. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. 183 с.
7. Габай А. Синтаксична прислівникова транспозиція в сучасній українській літературній мові : монографія. Київ : Інститут української мови ; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. 232 с.

8. Мельник І. Транспозиційна грамати́ка українського дієслова : монографія. Луцьк : Надтир'я, 2015. 476 с.

9. Мельник І. Транспозиція частиномовних класів у дієслово в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2016. 36 с.

10. Мельник І. Відприкметникова дієслівна морфологічна транспозиція. *Українська мова*. 2012. № 2. С. 11–23.

11. Мельник І. Аналітичні та синтетичні засоби дієслівної транспозиції. *Типологія та функції мовних одиниць*. 2014. № 2. С. 184–198.

12. Мельник І. Дієслівна функційна транспозиція відмінкових форм українського прикметника. *Типологія та функції мовних одиниць*. 2014. № 1. С. 175–187.

13. Українка Л. Повне академічне зібрання творів: у 14 томах. Том 3. Драматичні твори (1909–1911). Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2021. 656 с.

References:

1. Vashchenko, V. (1953). Yavyshcha perekhodu v systemi chastyn movy [Transition phenomena in the system of parts of speech]. *Ukrainska mova v shkoli – Ukrainian language at school*, 6, 14–22 [in Ukrainian].

2. Horodenska, K. (1983). Yavyshcha syntaksychnoi deryvatsii [Phenomena of syntactic derivation] // I. R. Vykhoanets, K. H. Horodenska, V. M. Rusanivskiyi. Semantyko-syntaksychna struktura rechennia [Semantic and syntactic structure of the sentence]. Kyiv : Nauk. Dumka [in Ukrainian].

3. Vykhoanets, I. (1997). Riznovydy transpozysii [Types of transposition]. *Aktualni problemy hramatyky – Actual problems of grammar*, 2. 57–60 [in Ukrainian].

4. Masytska, T. (1998). Hramatychna struktura diieslivnoi valentnosti : monohrafiia [Grammatical structure of verb valence: monograph] Lutsk : Red.-vyd. vidd. Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].

5. Kostusiak, N. (2012). Struktura mizhrivnyvykh katehorii suchasnoi ukrainskoi movy : monohrafiia [The structure of interlevel categories of the modern Ukrainian language: a monograph]. Lutsk : Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].

6. Pasichnyk, I. (2006). Katehoriia valentnosti predykatyvnykh prykmetnykiv : monohrafiia [The valence category of predicative adjectives: monograph]. Lutsk : RVV «Vezha» Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].

7. Habai, A. (2011) Syntaksychna pryslivnykova transpozysiiia v suchasni ukrainskii literaturnii movi : monohrafiia [Syntactic adverbial transposition in the modern Ukrainian literary language: a monograph]. Kyiv : Instytut ukrainskoi movy ; Vydavnychiy dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].

8. Melnyk, I. (2015) Transpozysiiina hramatyka ukrainskoho diieslova : monohrafiia [Transpositional grammar of the Ukrainian verb: monograph]. Lutsk : Nadstyria [in Ukrainian].

9. Melnyk, I. (2016). Transpozysiiia chastynomovnykh klasiv u diieslovo v suchasni ukrainskii literaturnii movi : avtoref. dys. ... dokt. filol. nauk [Transposition of part-language classes into the verb in the modern Ukrainian literary language: author's review. thesis ... Dr. philol. of science]. Kyiv [in Ukrainian].

10. Melnyk, I. (2012). Vidprykmetnykova diieslivna morfolohichna transpozytsiia [Adjective verb morphological transposition]. *Ukrainska mova – Ukrainian language*, 2, 11–23 [in Ukrainian].

11. Melnyk, I. (2014). Analitychni ta syntetychni zasoby diieslivnoi transpozytsii [Analytical and synthetic means of verb transposition]. *Typolohiia ta funktsii movnykh odynyts – Typology and functions of language units*, 2, 184–198 [in Ukrainian].

12. Melnyk, I. (2014). Diieslivna funktsiina transpozytsiia vidminkovykh form ukrainskoho prykmetnyka [Verbal functional transposition of case forms of the Ukrainian adjective]. *Typolohiia ta funktsii movnykh odynyts odynyts – Typology and functions of language units*, 1, 175–187 [in Ukrainian].

13. Ukrainka, L. (2021) Povne akademichne zibrannia tvoriv: u 14 tomakh. Tom 3. Dramatychni tvory (1909–1911) [Complete academic collection of works: in 14 volumes. Volume 3. Dramatic works (1909–1911)]. Lutsk : Volynskyi natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky [in Ukrainian].